

IV.7024.13.2019.MK

Pan Zbigniew Ziobro
Minister Sprawiedliwości

W niniejszym wystąpieniu Rzecznik Praw Obywatelskich chciałby zwrócić uwagę Pana Ministra na problem braku w przepisach procedury cywilnej przepisu, stanowiącego podstawę do udzielenia stosownej pomocy osobom, których zdolność do świadomego podejmowania decyzji procesowych może być ograniczona.

Na mocy art. 560¹ Kodeksu postępowania cywilnego (t. j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1360 ze zm.) w sprawach o ubezwłasnowolnienie, o uchylenie oraz zmianę ubezwłasnowolnienia sąd może ustanowić dla osoby, której dotyczy wnioski o ubezwłasnowolnienie lub dla osoby ubezwłasnowolnionej, adwokata lub radcę prawnego z urzędu, nawet bez jej wniosku, jeżeli osoba ta ze względu na stan zdrowia psychicznego nie jest zdolna do złożenia wniosku, a sąd uzna udział adwokata lub radcy prawnego w sprawie za potrzebny.

Rozwiązanie to, wprowadzone do KPC ustawą z 17 grudnia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2010 r., Nr 7, poz. 45), wzorowane było na przepisach ustawy z 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (t. j. Dz.U. z 2018 r., poz. 1878).

Przepis art. 48 tej ostatniej ustawy został znowelizowany w 2018 r. i brzmi obecnie: Sąd ustanawia dla osoby, której postępowanie dotyczy bezpośrednio, adwokata lub radcę prawnego z urzędu, nawet bez jej wniosku, jeżeli osoba ta ze względu na stan zdrowia psychicznego nie jest zdolna do złożenia wniosku, a sąd uzna udział adwokata lub radcy prawnego w sprawie za potrzebny. Sąd ustanawia adwokata lub radcę prawnego z urzędu, jeżeli postępowanie dotyczy bezpośrednio osoby przyjmowanej do szpitala psychiatrycznego albo do domu pomocy społecznej, albo przebywającej w danym podmiocie, bez jej zgody.

Oba te rozwiązania są słuszne i wzmacniają ochronę osoby, której swoboda podejmowania świadomych decyzji może być ograniczona.

Jednak istnieją jeszcze inne postępowania sądowe, w których uzasadnione jest umożliwienie sądowi orzekania w przedmiocie ustanowienia dla strony bądź uczestnika pełnomocnika z urzędu, nawet bez wniosku osoby, której decyzja taka miałaby dotyczyć. Mianowicie, stosownie do art. 183 § 1 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (t. j. Dz.U. z 2017 r., poz. 682 ze zm.), dla osoby niepełnosprawnej ustanawia się kuratora, jeżeli osoba ta potrzebuje pomocy do prowadzenia wszelkich spraw albo spraw określonego rodzaju lub do załatwienia poszczególnej sprawy. Zakres obowiązków i uprawnień kuratora określa sąd opiekuńczy. Sąd może wszcząć takie postępowanie z urzędu, na podstawie art. 600 § 2 KPC, gdy stan osoby niepełnosprawnej wyłącza możliwość złożenia wniosku lub wyrażenia zgody na złożenie wniosku przez organizację pozarządową, a także gdy sąd okręgowy oddali wniosek o ubezwłasnowolnienie tej osoby.

Logiczne rozumowanie pozwala wnioskować, że osoba potrzebująca pomocy kuratora do prowadzenia swoich spraw może także potrzebować pomocy fachowego pełnomocnika w toku postępowania o ustanowienie tego kuratora. Ma bowiem prawo do aktywnego udziału w tym postępowaniu, do zgłaszania wniosków, składania pism procesowych, kwestionowania opinii biegłych czy odwoływania się od wydanego orzeczenia, zaś okoliczności powodujące zasadność ustanowienia kuratora mogą również powodować utrudnienia lub niemożność w sprawnym działaniu tej osoby przed sądem. Tymczasem przepisy Kodeksu postępowania cywilnego nie dopuszczają możliwości (poza wymienionymi wcześniej dwoma wyjątkami) ustanowienia przez sąd pełnomocnika z urzędu bez wniosku strony/uczestnika postępowania. Taką interpretację art. 117 § 1 KPC potwierdził Sąd Najwyższy w postanowieniach z 17 listopada 1967 r. (sygn. akt III PRN 73/67) oraz z 5 marca 1999 r. (sygn. akt I CKN 665/98).

Wskazać należy, że opisane zagadnienie stało się przedmiotem pytania prawnego, skierowanego do Sądu Najwyższego (sygn. akt III CZP 16/19) przez Sąd Okręgowy w Szczecinie (postanowienie z 25 stycznia 2019 r., sygn. akt X RCa 287/18). W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich przedstawiony problem nie może być rozwiązany za pomocą odpowiedniej wykładni przepisów, ponieważ mamy tu do czynienia z luką prawną, która powinna zostać usunięta poprzez wprowadzenie odpowiedniej regulacji do obowiązujących przepisów.

Jak wskazuje art. 1 zd. 1 Konwencji o prawach osób z niepełnosprawnościami (Dz.U. z 2012 r., poz. 1169 ze zm.), ratyfikowanej przez Rzeczpospolitą Polską w 2012 r., celem niniejszej konwencji jest popieranie, ochrona i zapewnienie pełnego i równego korzystania ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności przez wszystkie osoby niepełnosprawne oraz popieranie poszanowania ich przyrodzonej godności. Na mocy art. 13

ust. 1 Konwencji Polska zobowiązana jest między innymi do zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami, na zasadzie równości z innymi osobami, skutecznego dostępu do wymiaru sprawiedliwości, w tym poprzez wprowadzenie dostosowań proceduralnych. Podobnie Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz.U.UE.C.2007.303.1 ze zm.) zapewnia w art. 47 in fine, że każdy ma możliwość uzyskania porady prawnej, skorzystania z pomocy obrońcy i przedstawiciela. Pomoc prawna jest udzielana osobom, które nie posiadają wystarczających środków, w zakresie w jakim jest ona konieczna dla zapewnienia skutecznego dostępu do wymiaru sprawiedliwości. Wskazane normy prawa ponadnarodowego powinny wpływać na sposób rozumienia praw i wolności wszystkich osób, w tym osób z niepełnosprawnościami, wymagających – w celu osiągnięcia równego statusu procesowego – wsparcia i dostosowania, także na poziomie przepisów proceduralnych.

Opisana sytuacja wymaga zatem interwencji ustawodawcy w postaci wprowadzenia rozwiązania analogicznego do przyjętego w innych postępowaniach dotyczących osób, których swoboda podejmowania świadomych decyzji może być ograniczona – czyli możliwości (bądź obowiązku) ustanowienia przez sąd pełnomocnika z urzędu dla osoby, dla której ma być ustanowiony kurator dla osoby niepełnosprawnej, w toku postępowania o ustanowienie takiego kuratora.

Dlatego też działając na podstawie art. 16 ust. 2 pkt 1 ustawy z 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (t. j. Dz.U. z 2018 r., poz. 2179), poddaję pod rozwagę Pana Ministra wystąpienie z inicjatywą ustawodawczą w powyższym zakresie. Będę wdzięczny za poinformowanie Rzecznika o zajęтым stanowisku i podjętych działaniach.